JĘZYK POLSKI · KARTA PRACY

Środki stylistyczne w poezji

13–15 lat

klasy 7–8

Imię i nazwisko: Klasa: Data:

1 Ściągawka. Przeczytaj i zostaw ją pod ręką.

13 środków

środek	jak go rozpoznać	przykład
epitet	określa rzeczownik, zwykle przymiotnikiem	ciemny las, *szklana* tafla
porównanie	zestawia dwie rzeczy za pomocą: *jak, niby, jakby, niczym, podobny*	oczy jak gwiazdy
metafora (przenośnia)	łączy wyrazy tak, że zyskują nowe znaczenie – bez słowa *jak*	morze traw
uosobienie (personifikacja)	nadaje rzeczy, zwierzęciu lub zjawisku cechy **ludzkie**	wiatr opowiada
ożywienie	nadaje rzeczy cechy istoty **żywej** (nie tylko człowieka)	mgła pełznie
apostrofa	uroczysty zwrot do osoby, rzeczy lub idei	O, ziemio rodzinna!
pytanie retoryczne	pytanie, które nie czeka na odpowiedź	Któż by tego nie chciał?
wyliczenie	szereg wyrazów tego samego rodzaju	chleb, sól, miód i wino
anafora	powtórzenie wyrazu na **początku** kolejnych wersów lub zdań	Nie oddam… / Nie zdradzę…
wyraz dźwiękonaśladowczy (onomatopeja)	naśladuje dźwięk	szu-szu, puk, kap-kap
hiperbola	wyolbrzymienie	czekam tysiąc lat
inwersja	przestawny (nietypowy) szyk wyrazów	w domu moim
oksymoron	połączenie wyrazów o przeciwnym znaczeniu	gorący lód, głośna cisza

2 Rozpoznaj. Nazwij środki w cytatach – tyle, ile wskazuje liczba.

ciąg dalszy obok

	cytat	ile?	nazwa środka
a	„Litwo! Ojczyzno moja! ty jesteś jak zdrowie” A. Mickiewicz, „Pan Tadeusz”	**2**	
b	„Do tych pagórków leśnych, do tych łąk zielonych” A. Mickiewicz, „Pan Tadeusz”	**2**	
c	„Czego chcesz od nas, Panie, za Twe hojne dary?” J. Kochanowski, „Pieśń”	**2**	
d	„Stoi i sapie, dyszy i dmucha” J. Tuwim, „Lokomotywa”	**2**	
e	„Buch — jak gorąco! / Uch — jak gorąco!” J. Tuwim, „Lokomotywa”	**1**	

2 Rozpoznaj – ciąg dalszy

f	„Lecz choćby przyszło tysiąc atletów / I każdy zjadłby tysiąc kotletów” J. Tuwim, „Lokomotywa”	**1**	
g	„Nie rzucim ziemi, skąd nasz ród. / Nie damy pogrześć mowy” M. Konopnicka, „Rota”	**1**	
h	„Święta miłości kochanej ojczyzny, / Czują cię tylko umysły poczciwe!” I. Krasicki, „Hymn do miłości ojczyzny”	**2**	
i	„Wielkieś mi uczyniła pustki w domu moim, / Moja droga Orszulo, tym zniknienim swoim.” J. Kochanowski, „Tren VIII”	**2**	

3 Porównanie czy metafora? Wpisz P albo M.

przekształcanie

☐ 1. Księżyc wisiał nad miastem jak złota moneta.

☐ 2. Morze łąk falowało pod wiatrem.

☐ 3. Jego słowa były ostre niczym brzytwa.

☐ 4. Ogień jej spojrzenia rozgrzał całą salę.

☐ 5. Szedł powoli, jakby dźwigał na plecach cały świat.

☐ 6. Miasto zasnęło pod kołdrą śniegu.

a) Zamień zdanie 1 w metaforę:

b) Zamień zdanie 2 w porównanie:

4 Uosobienie czy ożywienie? Wpisz U albo O.

subtelna różnica

Uosobienie – cechy **człowieka** (mówi, myśli, płacze, uśmiecha się). Ożywienie – cechy **istoty żywej**, także zwierzęcia (pełza, oddycha, syczy).

☐ 1. Wiatr szeptał mi do ucha stare historie.

☐ 2. Mgła pełzła po łące.

☐ 3. Wierzby płakały nad brzegiem rzeki.

☐ 4. Słońce uśmiechnęło się do dzieci.

☐ 5. Rzeka syczała na kamieniach jak wąż.

W „Lokomotywie” czytamy: „Stoi i sapie, dyszy i dmucha” oraz „pot z niej spływa”. Który środek tu widzisz? Uzasadnij jednym zdaniem.

Funkcja środków – jak działają?

13–15 lat

klasy 7–8

5 Analiza. Adam Mickiewicz, „Stepy akermańskie” (początek sonetu).

interpretacja

Wpłynąłem na suchego przestwór oceanu,
Wóz nurza się w zieloność i jak łódka brodzi,
Śród fali łąk szumiących, śród kwiatów powodzi,
Omijam koralowe ostrowy burzanu.

Słowniczek:
przestwór – rozległa przestrzeń
brodzi – idzie przez wodę
powódź kwiatów – mnóstwo kwiatów
ostrowy – wyspy
burzan – wysokie zarośla stepowe

a. Wypisz cztery wyrazy lub wyrażenia, które kojarzą się z morzem i żeglugą.

b. Step przedstawiono jako morze. Jak nazywa się taki środek? Co dzięki niemu czujemy, patrząc na step?

c. Znajdź w pierwszym wersie inwersję i zapisz ten fragment w zwykłym szyku.

d. Znajdź w tym fragmencie porównanie i epitet. _____

6 Detektyw. Maria Konopnicka, „Rota” (zwrotka 1).

protest przeciw germanizacji, 1908 r.

1 Nie rzucim ziemi, skąd nasz ród.
2 Nie damy pogrześć mowy,
3 Polski my naród, polski lud,
4 Królewski szczep piastowy.
5 Nie damy, by nas gnębił wróg.
6 Tak nam dopomóż Bóg!
7 Tak nam dopomóż Bóg!

a. Wersy 1, 2 i 5 zaczynają się od tego samego słowa. Jak nazywa się ten środek?

b. Wypisz dwa epitety. (*pogrześć* – pogrzebać)

c. Wers 6 powtarza się. Jaką rolę pełni to powtórzenie?

7 Epitet zmienia nastrój. Opisz ten sam las dwa razy – za każdym razem trzema epitetami.

funkcja epitetu

Las przyjazny, słoneczny

Las groźny, ponury

Który zestaw pasuje do ballady, a który do sielanki? _____

8 Prawda czy fałsz?

teoria

Porównanie zawsze zawiera wyraz porównujący, np. *jak, niby, jakby, niczym*.	P	F
Pytanie retoryczne wymaga odpowiedzi czytelnika.	P	F
Apostrofa może być zwrotem do idei, np. do wolności.	P	F
Hiperbola to zdrobnienie wyrazu.	P	F
Inwersja to przestawny szyk wyrazów.	P	F
Wyrazy dźwiękonaśladowcze naśladują odgłosy.	P	F

9 Twoja kolej. Napisz po jednym przykładzie na temat „listopadowy wieczór”.

twórczo

epitet	
porównanie	
metafora	
uosobienie	
apostrofa	
pytanie retoryczne	
hiperbola	
oksymoron	

10 Krótka wypowiedź. Wybierz jeden cytat z zadania 2 i wyjaśnij w 3–4 zdaniach, jaki środek zastosował poeta i co dzięki niemu zyskuje tekst.

funkcja środka

Plan: 1) nazwa środka i cytat, 2) jak działa (co z czym zestawia, co wyolbrzymia…), 3) jakie uczucia lub obrazy wywołuje, 4) wniosek.

Odpowiedzi – Środki stylistyczne

13–15 lat

Odpowiedzi

2. Rozpoznaj

a) apostrofa („Litwo! Ojczyzno moja!”), porównanie („jak zdrowie”); uznajemy też wykrzyknienie.
b) epitety („leśnych”, „zielonych”), inwersja (przymiotnik po rzeczowniku: „pagórków leśnych”, „łąk zielonych”); uznajemy też wyliczenie i powtórzenie („do tych… do tych…”).
c) pytanie retoryczne, apostrofa („Panie”); uznajemy też epitet („hojne dary”).
d) wyliczenie (czasowniki), ożywienie (lokomotywa oddycha jak istota żywa); uznajemy też uosobienie z uzasadnieniem.
e) wyrazy dźwiękonaśladowcze (onomatopeja); uznajemy też powtórzenie („jak gorąco”).
f) hiperbola (tysiąc atletów, tysiąc kotletów).
g) anafora („Nie… / Nie…”).
h) apostrofa (do miłości ojczyzny), epitety („święta”, „kochanej”, „poczciwe”); uznajemy też wykrzyknienie i inwersję.
i) apostrofa („Moja droga Orszulo”), inwersja („w domu moim”, „Wielkieś mi uczyniła pustki”); uznajemy też epitet („droga”) i metaforę „uczynić pustki”.

3. P czy M

1 P · 2 M · 3 P · 4 M · 5 P (uznajemy też hiperbolę) · 6 M (także uosobienie). a) np. *Złota moneta księżyca wisiała nad miastem.* b) np. *Łąki falowały pod wiatrem jak morze.*

4. U czy O

1 U · 2 O · 3 U · 4 U · 5 O (z porównaniem). Lokomotywa: sapie, dyszy, dmucha – czynności istoty żywej → **ożywienie**; „pot z niej spływa” przybliża ją do człowieka, więc uznajemy też **uosobienie**, jeśli uczeń to uzasadni.

5. „Stepy akermańskie”

a) wpłynąłem, ocean, łódka, brodzi, fala, nurza się, ostrowy (wyspy), koralowe (dowolne cztery). b) metafora (rozbudowana); czujemy ogrom, bezkres i falowanie stepu, podróż wozem przypomina rejs, budzi zachwyt i lekki niepokój. c) „suchego przestwór oceanu” → *przestwór suchego oceanu*. d) porównanie: „jak łódka brodzi”; epitety: „suchego”, „szumiących”, „koralowe”.

6. „Rota”

a) anafora. b) np. „królewski”, „piastowy”, „polski” (lud/naród). c) powtórzenie jak w przysiędze – podkreśla uroczystość i stanowczość, wzmacnia rytm, brzmi jak ślubowanie; uznajemy też: modlitwa o pomoc Boga.

7. Epitet a nastrój

Np. przyjazny: *słoneczny, pachnący, szumiący, zielony, ciepły*; groźny: *ciemny, gęsty, ponury, zimny, milczący*. Groźne epitety pasują do ballady (tajemnica, groza), przyjazne – do sielanki (spokój, piękno natury). Uznajemy każde trafne uzasadnienie.

8. P/F

1 P · 2 F · 3 P · 4 F (hiperbola to wyolbrzymienie) · 5 P · 6 P

9. Twoja kolej

Przykłady: epitet – *mglisty wieczór*; porównanie – *liście wirują jak iskry*; metafora – *dywan liści*; uosobienie – *deszcz opowiada o lecie*; apostrofa – *O, listopadzie!*; pytanie retoryczne – *Kto nie lubi ciepłej herbaty w taki wieczór?*; hiperbola – *czekałem na autobus całą wieczność*; oksymoron – *jasna ciemność, gorący chłód*.

10. Wypowiedź

Ocena: poprawna nazwa + cytat (1 p.), wyjaśnienie działania (1 p.), efekt/funkcja (1 p.), poprawność językowa (1 p.).

Teksty: wszystkie cytaty z utworów w domenie publicznej, według wydań Wolnych Lektur (wolnelektury.pl). Zdania w zadaniach 3 i 4 oraz przykłady w ściągawce napisała redakcja Główkowni. W analizie środków często pasuje więcej niż jedna nazwa – ważne jest uzasadnienie.